

Az utolsó évek munkásmozgalmi Magyarországon.

Írta: GÉBER ANTAL.
(Folytatás.)

II.

IV. A szakszervezeti mozgalom.

A szabadelvű és egyenlőségi elmélet volt éppen az, a mely külön munkásegysületek alakítását megengedhetetlennek tartotta, minthogy azok minden polgár előtt nyitva nem állanak és így a társadalomnak osztályok szerinti tagozódását eredményezték volna. Ezen felfogásból sarjadtak a magyar egyesületi jog főforrásait képező 1873. évi 1.394. és az 1875. évi 1.503. számú belügyministeri rendeletek is. Hasonlóképpen az 1884. évi XVII. törvénycikk, vagyis ipartörvényünk sem ismer ily munkásegysületeket. Azonban megengedte, hogy a képesítéshez nem kötött ipart űzők munkásai, valamint a gyári munkások is az ipartársulatnak tagjai lehessenek. (149. §.) A képesítéshez kötött ipart űzők segédei pedig az ipartestület bizonyos működéseiben részt vehessenek, sőt ebben érvényesülésüket intézményesen biztosította. (141. és 142. §§.) Sok akadékoskodás leküzdésébe került tehát míg a munkásoknak, érdekeiknek a munkaadókkal szemben való megvédése céljából, az ipartörvény által provideált alakzatokon kívül eső, külön szakszervezetekben való tömörülése elismertetett. A múlt század

80-as éveinek végén ugyanis kitűnt – különösen a külföldi példákból, melyek a hazai fejlődés irányát is jelezték – hogy a munkások külön szervezkedése annyira haladt, hogy annak úgy a munkásokra, mint az államra nézve is sokkal nagyobb jelentősége van, semhogy a doctrínához való merő ragaszkodásból e tilalmat továbbra is fenn lehetett volna tartani. Az alakulások tudomásul vétele alkalmával azonban az alapszabályok messze menő óvatossággal vizsgálatnak felül abból a szempontból, vajjon nem tartalmazznak-e olyasmit, ami a társadalmi béke megbontásához vezetne.

Nyomorúságos ipari viszonyaink és a munkásosztály alacsony értelmi színvonala folytán azonban a szakszervezeti mozgalom nálunk csak nagyon lassan haladt előbbre. Mikor pedig már némileg lábra kapott volna, vezetői vitték romlásba. Ugyanis 1898-ban a fővárosban nagy számmal voltak munkanélküliek, akikkel a szervezetek támogató jóindulatát kívánták éreztetni és ezeket oly tüntetésekre és rendzavarásokba vitték bele, hogy az akkori Bánffy-kormány a szakszervezetekkel szemben a legridegebb elnyomás álláspontjára helyezkedett. Az 1898. évi 2.219/eln. számú belügyministeri rendelet az alapszabályaikkal ellenkező, vagy azokban nem engedélyezett eljárást követő összes munkásegyleteket felfüggesztette, illetve feloszlatta. Az újonnan létesülő szakszervezetek alapszabályait még szigorúbb felülvizsgálatnak vetette alá, végül pedig a közigazgatási hatóságokat feljogosította, hogy a munkások gyűléseibe, helyiségeibe bármikor bemehessenek és az egyletek irataiba, pénzkezelésébe bármikor betekinthesse. Egy másik ugyanez évből való belügyministeri rendelet pedig a felfüggesztett, vagy feloszlalt, illetve alapszabály nélkül működő egyletek vezetésében, gyűléseiben vagy *bármiféle* működésében való részvételt, végül egy harmadik rendelet a nyilvános gyűléseknek bejelentés és engedély nélkül való rendezését, az azokon való részvételt, valamint a hatóság által feloszlalt gyűlés folytatását, szigorúan büntetendő kihágásnak minősítette.

A munkások szervezkedése mindazonáltal a következő évben kezdett kihajtani és virágozni. A munkásmozgalmak vezetői szeretik ezt úgy feltüntetni, mintha e csapások a munkásosztály nagyobb ellentállását váltották volna ki és a

mozgalom megizmosodása egyenesen ebből származott volna. Ez az állítás csak annyiban igaz, amennyiben akkor a közvélemény általában elítélte az előző kormány erőszakoskodásait és ezek között a munkásokkal szemben követett eljárásait is. De a szakszervezeti mozgalom korántsem a munkásosztály önerejéből táplálkozott, hanem felvirágzását első sorban egy engesztelékenyebb kormányzati rendszer elkövetkezésének köszönheti. Látni fogjuk, hogy további folyamata és hullámozásai is nagymértékben a mindenkori kormány kegyeitől függenek.

A 90-es évek legvégéig a munkásoknak csak helyi szervezeteik voltak, habár ezek is már ugyan bizonyos összekötetésben állottak egymással, különösen a központi szervező bizottságok útján, melyek a szaklapok körül csoportosultak.*) 1899-ben tartották e szakszervezetek Budapesten első országos összejövetelüket. Még ugyanez évben a kalapos és nemezárú iparban alkalmazott munkások országos szakegyletének alapszabályai jóváhagyattak. 1900-ban a könyvkötők, 1902-ben a könyvnyomdászok és a szabók, 1903-ban az ács, bőröndös, szíjgyártó, cipész és csizmadia, a faipari, graphikai, kőfaragó, építő, vas- és rézesztergályos, végül a vas- és fémmunkások, 1904-ben a szobafestő és mázoló, 1905-ben az élelmezési, textil- és bőripari, 1906-ban pedig a borbély, keztyűs, továbbá a vegyészeti és malommunkások országos szervezetei létesültek. (A gabona-, vasutas- és földmunkások, továbbá a magántisztviselők és kereskedelmi alkalmazottak ugyancsak 1906-ban socialdemokrata alapon létesült országos szervezeteit, minthogy az itt tárgyalt tulajdonképpeni ipari munkásmozgalmak keretein kívül esnek, e helyütt figyelmen kívül hagyjuk.) Az 1906. év végén tehát 20 országos ipari munkás-szövetség létezett 1-061 szakcsoporttal. Ezekon kívül pedig volt még 11 (többnyire budapesti) helyi szervezet. Az összes szervezett ipari munkások számát tehát a következő adatok tüntetik fel:

1900. év végén	8.222
1901. » ».....	9.999
1902. » ».....	15.270

*) Ferenczi Imre: A magyar ipari munkásság szakszervezeti mozgalma és sztrájkjai. Közg. Szemle 1906. évf. – Ugyanattól: Das Koalitionsrecht in Ungarn. Archiv f. Socialw. u. Sozialpolitik. Bd. XXVI. Heft. 1. 1908.

1903. év végén.....	41.138
1904. » »	53.169
1905. » »	73.352
1906. » »	110.696
1907. » »	123.631
1908. » »	90.785*)

A szakszervezeti mozgalom igazi felvirágozását tehát az 1902-1906. években érte el. Három tényezőnek van abban döntő szerepe: 1. 1903-ban a szakszervezetek központjának, a szakszervezeti tanács, illetve titkárság létesülésének, mely a pártsajtó fellendítése és az agitáció révén a legnagyobb erőfeszítést fejtette ki, 2. a szervezkedési mozgalommal rokonszenvező Széli- és Tisza-, legfőként azonban az azt istápoló Kristóffy-féle uralomnak, 3. végül a szóban forgó években a munkások kereseti viszonyaira is felette kedvező gazdasági conjuncturáknak. Ez évek sorából különösen két esztendő válik ki, az 1902. év, melyben a szakszervezetek taglétszáma 25.868-czal és az 1906. esztendő, melyben 37.344-gyel növekedett.

Vizsont a jelenlegi kormány 1906. évi április hó 8-án történt uralomra jutása óta egyetlen országos munkásszövetség alapszabályait sem hagyta jóvá. Nem éppen munkásellenes politikából, mint inkább azért, mert a munkásoknak a túlerőltetett küzdelmek folytán beállott elfásulása és a rosszrafordult gazdasági viszonyok folytán áldozatkészségüknek gyöngülése következtében a mozgalomban erős pangás állott be. Ezt bizonyítja az is, hogy bár a helyi szakcsoportok száma 1907-ben még 113-mal növekedett, a tagok száma már ezen évben csak 12.935-tel szaporodott; 1908-ban pedig a szakcsoportok száma is 359-czel kevesbedett, a tagok száma meg 32.846 főnyi, óriási csökkenést mutat.

Az ipari munkások számát 900.000-re becsülve, közülök ez idő szerint tehát legfeljebb 10% tartozik a szakszervezetekbe. A bányamunkások szervezkedése még hátrább van. 1905-ben mindössze Baranya-Szabolcson volt 1.362 szervezett munkás. Szervezetük azonban 1906-ban feloszlattatott. Az 1908. évi kimutatásban azonban e szervezet újból szerepel 800 taggal, ezenkívül pedig még a brennbergi, pilisszent-

*) A szakszervezeti tanács jelentése a szakszervezetek 1908 évi fejlődéséről.

iváni, resiczai, steierlak-aninai és szekulai szervezetek. Úgy hiszem azonban, hogy mind ezek csak u. n. szabad szervezetek. Valamennyinek együtt csak 1.840 tagja volt.

Amíg a munkabeszüntetések a múlt században nálunk aránylag mégis csak szórványosan fordultak elő, megítélésük-nél a gazdasági és társadalompolitikai szempontok alig, - első sorban mindenesetre csak rendészeti szempontok jöttek számba. Ipartörvényünk sem szabályozta e kérdést. A 144., 159. és 162. §§-ok egyenesen nem tiltják el az úgynevezett összebeszéléseket, csak létrejöttüket nehezítik, midőn kijelentik, hogy a magasabb bér megadására, vagy jobb munkafeltételek kicsikarására irányuló összebeszélések, továbbá az összebeszélések mellett megmaradók támogatására, vagy az azokkal szakítók károsítására létesült egyezmények jogérvénnyel nem bírnak és az összebeszélés folytán bekövetkezett munkaszünetelés idején – az azóta a betegsegélyző pénztárakra átszállott – ipartestületi segélypénztárból támogatás nem adható. A belügyministerium azonban a szakszervezetek alapszabályainak jóváhagyása alkalmával mindig csak azt engedélyezte, hogy azok »tagjaik szellemi és anyagi érdekeinek megóvására, munkafeltételeik javítására« törekedhetnek, ennek elérése végett »a munkaadókkal tárgyalásokba bocsátkozhatnak, hogy békés megegyezést létesítsenek.« De soha sem engedte az alapszabályokba felvenni, hogy a szakszervezet az említett megengedett cél érdekében sztrájkot szervezhessen, -vagy a kitört sztrájkot irányíthassa. Sőt a legtöbb alapszabályba kifejezetten szintén felvételni kívánta, hogy a szakegylet sztrájk esetében az abban résztvevő tagokat nem segíyezheti. Az alapszabályok e pontja ellen vétő, illetve az alapszabályokban megvonott hatáskörön túllépő szakszervezetek minden esetben feloszlathattak. E tilalom és a közigazgatási hatóságok zaklatásai folytán azután a munkásmozgalmak sajátos szervezete alakult ki nálunk. Ugyanis nem a szakszervezetek mint ilyenek, hanem a titkos szabadszervezetek és ellenállási pénztárak rendezik a sztrájkokat. Ezek szervei a bizalmi férfiak, akik a munkásokat és a munkaadókat a megállapított munkafeltételek betartása tekintetében ellenőrzik. Ezek terjesztik a szaklapokat és szedik be az ellenállási pénztár heti 10-20 fillér tagdíjait,

melyeket egy kis könyvecskébe beragasztott bélyeg alakjában nyugtáznak. Az ellenállási vagy sztrájkpénztárt a szabadszervezet néhány tagja, jóformán ellenőrzés nélkül kezeli.

Az országos szakszervezeteknek vagyis szövetségeknek megfelelően az országos szabadszervezetek fejlődtek ki, melyek alatt a helyi szervezetek állanak. Ezek az országos szervezetek az egész szakma összes munkásainak küzdelmeit irányítják, országosan egységesített munkafeltételeket állapítanak meg, beleszoknak a helyi sztrájkok rendezésébe, segélylyel, kiküldöttjeikkel támogatják ezeket és képviseltetik magukat a béketárgyalásokon.

V. A munkások küzdelmei.

Íme ily kitűnően volt a munkásság szervezve, mikor e század elején a minden vonalon felgyülemlett társadalmi bajok kitörték. Az iparfelügyelők jelentései szerint 1900-ban az egész országban még csak 4, 1901-ben 19, 1903-ban – a budapesti államrendőrség jelentése szerint – 38, 1903-ban – újból az iparfelügyelők szerint – 144 és 1904-ben 183 sztrájk eset fordult elő, mely utóbbiakban már 40.733 munkás vett részt.

A sztrájkok tehát számra és jelentőségre nézve egyszerre, mondhatnám meglepetésszerűen óriási arányokat öltöttek. Ezzel párhuzamosan jellegük és megítélésük is lényeges változáson ment keresztül. Eddig a munkások még nem igen mertek nyíltan a porondra kilépni. A munkaadók ugyanis a munkások követeléseivel szemben többnyire rideg, visszautasító magatartást tanúsítottak. A munkások követeléseit úri fenhatóságuk elleni lázadásnak tekintették. Az iparfelügyelők jelentései szerint is a szervezkedési a legszigorúbban tiltották és a készülő sztrájkokat a vezetők rögtöni elbocsátásával igyekeztek megakadályozni, a mi többnyire sikerült is. A nyomdaiparban például, ahol az újonnan megállapított munkadíj szabályzat legelsőül nyert 1904-ben országos – azaz 81 városban – elfogadtatást, a munkások 65%-a harc árán és csak 35%-a jutott békés úton az egyezményhez. Ezzel a türelmetlen eljárással szemben a munkások harci eszköze többnyire az

ügynevezett bojkott volt. Ez abból állott, hogy valamely szakma munkásai követeléseiket akként igyekeztek érvényesíteni, hogy a munkát nem az illető iparágbeli összes munkaadóknál egyszerre, hanem az egyes üzemekben rendre szüntették be. Ekként leginkább állott módjukban, hogy az egyes munkaadók szorultságát kihasználják, amellett, hogy a lehető legkevesebb munkás maradjon foglalkozás nélkül, és hogy ezeket a többiek leginkább segíelyezhessék. Sőt lábra kapott – legelőször az építőiparban – a legalattomosabb harcsmódor, amely a munkások részéről semmi áldozatot nem követel, az úgynevezett ca canny, vagy amint nálunk elnevezték, az »amerikázás.«

Már most a munkabeszüntetések nem csupán rendészeti, hanem gazdasági és társadalompolitikai szempontokból is a legnagyobb mértékben igényelték a közhatalom állásfoglalását. A hivatalos felfogás ezekkel szemben a kereskedelemügyi miniszternek 1904. évi 73.078. sz. a. kelt rendeletében jutott kifejezésre. »A munkások azon törekvése, – mondja a rendelet – hogy minél kedvezőbb munkafeltételeket érjenek el, – a gazdasági életnek oly természetes jelensége, melyet megakadályozni vagy korlátozni sem nem lehet, sem nem szabad. Nem változtat ezen az sem, ha a munkások ebbeli törekvésüket tömeges összebeszéléseken alapuló tömeges munkabeszüntetéssel iparkodnak elérni.«

Habár az ipartörvénynek fent idézett szakaszai továbbra is érvényben maradtak, valamint változatlanul megmaradtak a szakszervezeteknek a sztrájkjogot kizáró alapszabályai is, mégis a közigazgatási hatóságokhoz, mint iparhatóságokhoz intézett ezen rendelet által a sztrájkok erkölcsi jogosultsága nálunk is kifejezetten elismertett. Az adatok igazolják, hogy a rendeletben megnyilatkozó ezen szabadelvű felfogás, melyet a következő évben a munkások támogatását kereső alkotmányellenes kormány a legteljesebb mértékben magáévá tett, hacsak mint járulékos tényező is, szintén egyik oka volt, hogy a következő években a harcok még gyakoriabbak legyenek. A kereskedelemügyi ministerium által kiadott hivatalos sztrájkstatisztikák szerint ugyanis 1905-ben 335, 1906-ban 558, 1907-ben 431, 1908-ban mintegy 200 sztrájk eset fordult elő,

melyekben 39.742, illetve 45.919, illetve 36.026, illetve mintegy 20.000 munkás vett részt.*)

Szó sincs róla, ennek az óriási sztrájkmozgalomnak mélyebben fekvő, még pedig a termelési és munkásviszonyok előző fejtegetéseink során vázolt alakulásában gyökerező okai voltak. Az ipari fellendülés gyümölcseiben ugyanis a munkások szintén részesedni akartak és az időt erre mindenképpen elérkezettnek vélték. Mert amíg egyfelől az elsőrendű szükségleti cikkek, úgymint élelmiszerek, fűtési és világítási anyagok, továbbá a lakásbérek folyton fokozódó drágasága nyomasztólag súlyosodott rájuk, addig másfelől a munkáspiacon észlelhető nagy kereslet a siker nagyobb reményével biztatta őket sztrájkra. A munkásviszonyok alakulását akként jellemeztem, hogy a munkáshiány folytán az izgatásra jobban hajló serdületlen és női, továbbá a tanulatlan munkások nagy tömegei lepték el a vállalatokat. Ez utóbbiak jó része, félig-meddig még a földművelésből élve, teljesen ipari keresetre utalva nem volt, a rendszeres ipari munkát még nem szokta meg, közben-közben henyélni szerető, megbízhatatlan, állhatatlan és fegyelmezhetetlen elemnek bizonyuk. Annál is inkább, mert tudta, hogy egy másik ipartelepen vagy a bányászatban, erdő-, mezőgazdaságban, vízszabályozási, út- és vasútépítési munkálatoknál mindig bőven talál foglalkozást. Ez a munkás-ság tehát, mely a vezetők egy szavára – igen gyakran komoly ok és megfontolás nélkül – mindig és azonnal hajlandó volt a munkát beszüntetni, úgy hogy 1906-ban csakugyan való-ságos sztrájktebolyról lehet beszélni, egy tervszerű hadjárat seregéül is kínálva kínálkozott.

Vázoltam, hogy a munkások helyi érdekképviselőiből miként nőttek ki az országos szövetségek, továbbá, hogy miként váltak ki ezekből a munkásmozgalmak harczi vezetőségei, a helyi és országos szabadszervezetek, illetve ellentállási pénztárak. Mi sem természetesebb, mint az, hogy ezen országos szervezetek egységesen megállapított árszabályaikat, illetve munkafeltételeiket igyekeztek az ország minden részében érvényre emelni. Mivel pedig a különböző szakmák között a szakszervezeti tanács révén szoros kapcsolat áll fenn, viszont

*) Ipari sztrájkok és munkából való kizárások Magyarországon az 1907. évben. Budapest, 1909.

e központ az összes munkásmozgalmak irányítására a legnagyobb befolyást gyakorolja: az 1905-1907. évek harciban határozott egységesség mutatkozik. Ezen évek küzdelmeinek célját tehát a következőkben körvonalozhatom: 9-10 órai munkaidő; 20-25% béremelés; több szakmában a darab- és szakmánybérrendszer eltörlése; túlórák díjazása, illetve 25-50%-kal jobban való díjazása; egészséges műhely- és hálólhelyek; a május 1. szünet; bizalmi férfiak; szervezkedési jog és szakszervezeti munkaközvetítés elismerése.

Ezeket a követeléseket, ha lehetett, békésen igyekeztek elérni, ha pedig így nem boldogultak, a bojkott, az amerikázás és a sztrájk fegyveréhez nyúltak. El kell ugyanis ismerni, hogy a munkaadók most már kevésbé zárkóztak el a munkások követeléseitől és mivel azt az általában lendületes üzletmenet is lehetővé tette, különösen a munkaidő és a munkabérek tekintetében igen számos békés megegyezésben jelentékeny engedményeket tettek. Ámde csakhamar kiderült, hogy a küzdelemben is a szervezett munkásság a jóval erősebb fél. Ugyanis a nagymérvű munkáshiány, minthogy megfelelő szervezetük különösen a vidéken csakis a munkásoknak volt, az egész munkásközvetítést teljesen kezökre juttatta. Most már nemcsak egyes vállalatokat, hanem egész városokat zárlat alá helyezhettek és ha a munkaadók az általuk diktált munkafeltételeket el nem fogadták, a helybeli munkások mind sztrájkba léptek, más helyről pedig egyetlen munkást sem engedtek oda. A városok körülzárolását egyébiránt arra is felhasználták, hogy mindaddig ne jöhessen oda idegen helyről egyetlen munkás sem, míg a helyi szervezet legsilányabb tagja is el nem volt helyezve. Sőt az amerikázás is arra szolgált, hogy a szervezet tagjainak mennél több munkahelyet biztosítsanak. Ezek a körülmények magyarázzák meg, hogy miért szaporodott 1906-ban 37.344 fővel a szakszervezetek taglétszáma. A szervezetlen munkások helyeit is követelték, még akkor is, ha az elbocsátott helyébe nem tudtak más szervezett munkást adni. A munkaadóknak tehát nem volt módjukban munkásaikat megváltatni, hanem csakis annyi és csakis azt a munkást kapták, ahányat és akit a szakszervezet hozzájuk engedett. Végül, ha egy szervezett munkást el akartak bocsátani, mindig a nyakukon ülő bizalmi-

férfiú és a szakszervezet jóváhagyása miatt kellett aggódniok, minthogy különben az elbocsátottal egyetemlegességet vállalt többi munkásuk sztrájkba lépett. Ekként a szakszervezetek mindenbe beleavatkoztak és a termelésben, az üzem vezetésében is parancsoló szerepet igényeltek maguknak.

Ezek a viszonyok a munkaadókat mérhetetlen keserűséggel töltötték el. Közöttük és a munkások között a viszony országszerte valósággal fel volt dűlva. Általános volt a panasz, hogy a munkások munkaadóikat ellenségüknek tekintik, izgágák, engedetlenek, mert örökös izgatás tartja őket forrongásban, a műhelyekben is folytatják a toborzást ahelyett, hogy dolgoznának, ahol csak lehet, károsítják a munkaadót szóval, a munka becsületét egyáltalában nem ismerik.

Ami már most az eredményeket illeti, e részben kétségbe vonni nem lehet, hogy az 1902-1907. évek gazdasági fellendülése és munkásmozgalmi a munkásoknak a munkaidő rövidítése, a munkaerő kizsákmányolásának elhárítása, a munkabérek emelése és a munkafeltételek emberségesebb megállapítása tekintetében igen jelentékeny vívmányokat hoztak. Sajnos, a munkaidőnek és munkabéreknek a munkások előnyére történt változásáról kimerítő statisztikai adataink nincsenek. Csupán azokról vannak, melyeket a munkások sztrájkjai eredményeztek. Ugyanis a sztrájkok révén:

	1905-ben	1906-ban	1907-ben
m u n k á s			
10 ⁰ /o-nál kisebb béremelést ért el	4.084	5.414	1.959
10—20 ⁰ /o béremelést ért el	18.349	15.942	7.336
20 ⁰ /o-nál nagyobb béremelést ért el	3.271	5.273	1.983
1/2 óránál kevesebb munkaidő rövidítést ért el . .	251	5.886	95
1/2—1 órai munkaidő rövidítést ért el	18.421	3.727	5.048
1 óránál több munkaidő rövidítést ért el	3.114	4.952	410

Ámde a sztrájkok még 1906-ban is az összes ipari munkásoknak csak mintegy 1/12-ed részét érintették és ebben a

felette kedvező esztendőben is a béremelésért küzdőknek csak 30.67 (1905-ben 17.66) %-ára nézve jártak teljes, 47.39 (57.75) %-ara nézve pedig már csak részleges sikerrel. Hasonlóképen a munkaidő tekintetében támasztott követelésekért is a küzdőknek csak 45.98 (30.52) %-a ért el teljes, 21.01 (51.73) %-a pedig már csupán részleges sikert. Nyilvánvaló tehát, hogy merő megtévesztés a sztrájkokat, mint a munkásosztály boldogulásának legfőbb eszközét odaállítani, mert a harc és áldozatok nélkül létrejött békés megegyezések, melyekről azonban sajnos nincsenek gyűjtött feljegyzések, azoknál sokkal jelentősebb és számosabb vívmányt eredményeztek. Meg kell azonban jegyezni, hogy a munkások u. n. hatalmi követeléseivel szemben a munkaadók kevésbé voltak engedékenyek, sőt bár a szervezkedés terén messze a munkások mögött állanak, elég sikeres ellenállást tanúsítottak. Ezt bizonyítja, hogy a nem szervezett munkások elbocsátásáért 1905-ben a sztrájkolók 35%-a, 1906-ban ellenben már 63%-a; az elbocsátott munkások visszavételéért 1905-ben 92%-a; 1906-ban is 75%-a; a bizalmiférfi-rendszer elismeréséért 1905-ben 51%-a, 1906-ban pedig 64%-a küzdött teljesen eredménytelenül.

Kétségbevonhatatlan tény, hogy mióta a gyári termelés a munka feltételeit a nagy tömegekre nézve egységessé tette, ezzel oly helyzet állott elő, hogy az egyén, az egyes munkás merőben tehetetlenné vált és a munkafeltételeknek, kedvezőbbé alakítása céljából helyette az összeségnek kell fellépnie. Ezt szem előtt tartva, a munkások szempontjából az említett évek legjelentősebb és legértékesebb eredményének a szervezkedés terén elért sikereket kell tekintenünk. Hiszen – hogy mást ne említsek – e szakszervezetek kiadtak: *)

	1904-ben	1905-ben	1906-ban	1907-ben	1908-ban
k o r o n á t					
Munkanélküliek					
segélyezésére	123.946	165.451	185.261	529.635	378.438
Utassegélyre	37.336	39.553	44.368	56.070	75.303
Rendkívüli se-					
gélyre	-	10.204	10.688	29.610	30.830

*) Lásd »Népszava« 1909. febr. 9-iki számát.

1904-ben 1905-ben 1906-ban 1907-ben 1908-ban

k o r o n á t

Betegség és tetkezési segélyre	99.000	117.891	141.377	202.449	233.684
Özvegy-, árva- és rokkant-segélyre	100.560	82.707	90.539	103.465	108.480
Irodai és lakás-bérekre	48.212	64.911	85.462	131.339	180.760
Összesen	409.056	480.719	557.667	785.570	1.007.495

A pangás jegyében lefolyt 1908. esztendőben a fenti összegeken kívül jogvédelem czimén még 27.021, oktatás és szaklapok czimén 145.141, kezelési és beruházási költségek czimén 467.124, végül agitatio, nyomtatvány és egyéb kiadások czimén 285.437, összesen tehát 1,932.224 korona kiadást számoltak el.)*

Nem lehet tehát elvitatni, hogy e szakszervezetek oly culturmunkát végeznek, midőn a munkanélkül levők ezreit az éhenhalástól és elzülléstől megmentik, amelyet semmi hatósági vagy társadalmi szervezet pótolni nem képes.

De továbbá a szakszervezeti munkaközvetítők is:

1904-ben 16.938 jelentkező közül 11.026 munkást, azaz a jelentkezők 65.09%-át;

1905-ben 18.927 jelentkező közül 11.213 munkást, azaz a jelentkezők 61.15%-át;

1906-ban 24.952 jelentkező közül 17.333 munkást, azaz a jelentkezők 70.67%-át;

1907-ben 41.464 jelentkező közül 32.767 munkást, azaz a jelentkezők 79.02%-át;

1908-ban 41.158 jelentkező közül 29.959 munkást, azaz a jelentkezők 72.79%-át juttatták keresethez.

Végül pedig a szervezkedés juttatta a munkásokat ahhoz a nem kicsinyelhető politikai szerephez, melyet az utóbbi években maguknak kivívtak.

De az 1902-1907. esztendők mozgalmi nemcsak szorosán a munkásosztályra, hanem sok tekintetben általában

*) Szakszervezeti Értesítő 1909. évi 8. sz.

üdvösen hatottak. Az évtizedek óta ugyanazon nyomorúságos színvonalon megmaradt munkabérek emelkedése ugyanis a jövedelemmegoszlás aránytalanságait tüntette el, melyek annál kirívóbbak voltak, mert az idők folytán nem csupán a szabadkereseti és termelő osztályok jövedelmei nőttek erősen, hanem a szabott jövedelmű osztályok is az egész vonalon, a gazdasági viszonyoknak megfelelő fizetés javításokat vívtak ki. Ez a kiegyenlítődes tehát – a társadalom minden fokán végighaladva – a benne rejlő elégedetlenséget és feszültséget egy időre kívánatosan mérsékelte.

E munkásmozgalmak azonban igen számos esetben az üzemek gépészeti berendezésének tökéletesítésére, gazdaságosabb eljárások alkalmazására is vezettek, ami által azok termelékenységét fokozták és így ipari haladásunkat szolgálták.

Végül pedig megbecsülhetetlen tanulságokat nyújtottak a munkásoknak és munkaadóknak egyaránt, azoknak pedig, akik a társadalmi kérdések megoldására, a bajok orvoslására vannak hivatva, a jövő socialis politikájának helyes útjait mutatták meg.

Ez azonban az éremnek csak egyik oldala. A mozgalmak eredményeinek mérlegelésénél, az érettük hozott áldozatok és belőle származott káros következmények felette súlyosan esnek a latba.

Az áldozatok közé kell számítani mindenekelőtt, hogy 1905-ben 9.660 munkás (24.31%), 1906-ban 11.102 munkás (24.18%) teljesen sikertelenül és 1905-ben 22.585 munkás (56.82%), 1906-ban 22.645 munkás (49.31%) csak részleges sikerrel sztrájkolt. Ide kell számítani továbbá, hogy a kizárások miatt, melyeknek a munkások túlzott követeléseivel, illetve fenyegető sztrájkjával szemben, kivétel nélkül csak védelmi jellegűek volt, 1905-ben 5.318, 1906-ban 8.158, 1907-ben 5.955 és 1908-ban is 4.370 munkás volt kénytelen szünetet tartani. A sztrájkok és kizárások által érintett munkások 1905-ben és 1906-ban átlag 60-60, 1907-ben pedig átlag 40 korona bérvésztiséget szenvedtek fejenként. Ezek a munkások szempontjából oly nagy összegek, hogy ha nem fictivek lennének (t. i. a szünetelők, a mulasztott munkanapok és bérek szorzata alapján számítottak ki, tekintet nélkül arra, vajjon a sztrájkolók tekintélyes része nem talált-e a munka beszüntetése után mindjárt

másnap egyebüttl foglalkozást, amint az a nagy munkáskezeslet mellett csakugyan úgy is volt), ha továbbá a mi munkásaink igen nagy része nem támaszkodott volna a mezőgazdaságra, illetve nem lett volna amúgy is teljesen igénytelen, még a sikert elért sztrájkolóknak is elrongyolódása kellett volna, hogy bekövetkezzék. Így is egész kétségtelen azonban, hogy a küzdők tekintélyes hányada a folytonos munkaszünetelések miatt sokat szenvedett. Annál inkább, mert a járványszerűleg, tömegesen fellépő sztrájkok arra kényszerítették a munkaadókat, hogy azok eshetőségével eleve számoljanak és vállalkozói nyereségüket e kockázat arányában magasabbra számítsák. Ez által a nekik okozott kárt – de már hatványozott mértékben a széles néprétegekre és így mint fogyasztókra – a munkásokra hárították vissza. Így például az éveken át szüntelenül kiújuló küzdelmek az építkezések csaknem teljes szünetelését és ez által a lakbérek fokozódó drágaságát idézték elő.

Magára a termelésre ezekből a küzdelmekből természetesen szintén igen nagy károk háramlottak. A sztrájkoló és kizárt munkások 1905-ben 831.676, 1906-ban 1,414.044, 1907-ben 804.439 munkanapot mulasztottak; ha ezeket az összes ipari munkásokra elosztjuk, akkor azt találjuk, hogy míg pl. Angliában 1906-ban minden munkás a munkaviszályok miatt csak 73-ad napot, addig nálunk 2 egész napot mulasztott. A folytonos munkabeszünetetések a vállalkozói nyereséget tették kockára és ezzel a vállalkozói kedvet csökkentették. A kereseti források bizonyos szakma munkásai számára időnként eldugultak, ami természetesen sok munkásnak külföldre való kivándorlását idézte elő. Ezek azonban ott kinn szét-szóródtak és így nem lehetett őket többé visszahozni, hanem, ha a munka újból megindult, helyükbe idegen honosok állítottak be. Ez a jelenség körülbelül minden nagyobb és hosszabb tartott küzdelem után észlelhető volt; sőt azt is hozzá kell tennem, hogy a munkabeszünetetések, fájdalom, éppen tanult munkásainkat kergették ki főként külföldre, minthogy ezek előbb remélhették, hogy ott is munkát fognak kapni.

A munkaidő rövidítéséről és a munkabérek emelkedéséről sem mondható, hogy az az adott körülmények között

közgazdaságunknak feltétlenül csak javára vált volna. Mert ezzel szemben általánosan észlelhető volt, hogy a munkások szorgalma jelentékenyen csökkent, a munkateljesítmény mennyisége kevesbedett, a munka minősége és színvonala szembe-tűnően hanyatlott. Nem is lehetett az másként, midőn a munkaidő csökkentése, a silányabb munkások alkalmazásának erőszakolásával, a munkások versenyének jóformán teljes kiküszöbölésével, a folytonos munkamegszakításokkal, amerikázással és a fegyelem teljes felbomlásával esett össze. Valóban ezek a viszonyok a legkomolyabb aggodalmakat kellett, hogy keltsék a tekintetben, vajjon az iparba befektetett tőkék egyáltalában gyümölcsöznek-e még?

Mert igaz ugyan, hogy a nyugoti államokban a munkások még rövidebb munkaidőt, még jobb béreket vívtak ki, de ott a fejlett, gépészetileg tökéletesebben felszerelt ipar, gyakorlott és tapasztalt munkások a munkaidő tökéletesebb kihasználását teszik lehetővé és velünk szemben, kik a kezdet nehézségeivel küzdünk, még mindig óriási fölényt biztosítanak.

Közgazdasági viszonyaink terén egyik legnagyobb tekintélyünk, Wekerle miniszterelnök, akinek egyébként a pénzügyi tárczája alá tartozó nagy kiterjedésű állami üzemek révén közvetlen tapasztalatok is állanak rendelkezésére, e kérdést illetőleg nézetét e szavakban fejezte ki: »Közgazdasági állapotaink kedvezőtlen voltának egyik legmélyebben fekvő oka éppen az, hogy munkásaink munkateljesítménye munkájuk árával arányosan egyáltalában nem áll«.

A hatéves nagy küzdelemnek az 1907. év utolsó negyedében beállott válság vetett véget. A munkáspiac kereslete ellanyhult, a munkások ezrei elbocsáttattak, a szakszervezeti Mozgalom megbénult, a sztrájkpénztárak kiürültek. 1908-ban ttiár csak mintegy 200, vagyis feleannyi sztrájk eset fordult elő, mint az előző évben. Ellenben a tétlenségükből felriadó munkaadók szervezkedni kezdtek. A Magyar Építő Iparosok Szövetsége 1907. elején alakult. 1908. végén már 18 fővárosi és 103 vidéki egyesület tartozott kebelébe. 1908-ban megalakult a Munkaadók Országos Szövetsége, melynek már szintén 11 munkaadó-szervezet tagja van és 30 szervezet további belépése várható. 1905-ben az iparban még csak 5 kizárási eset fordult elő, számuk 1906-ban 14-re, 1907-ben pedig már

36-re emelkedett és a különben felette csendes 1908. évben is 21 számoltatott. A munkaadók igyekezete leginkább oda irányult, hogy a munkásszakszervezetekkel a korábban - kényszerhelyzetben – kötött collectiv szerződéseket rendre félbontsák, vagy legalább is módosítsák, igyekeztek maguk munkaközvetítőket létesíteni, melyek első sorban a szorongatott, bojkottált vállalatoknak adnak munkásokat. A szakszervezetekkel többé lehetőleg nem tárgyalnak, hanem inkább az egyes munkásokkal kötnek egyéni szerződéseket, mely alkalommal egyúttal minden egyes munkástól a munkarendet és főként a köteles legkisebb munkateljesítményt elismerő nyilatkozatot vesznek. Igyekeznek mindenütt a bizalmiférfi-rendszert kiküszöbölni. És ha másként nem boldogultak, külföldről hozatott munkásokkal igyekeztek a hazaiak ellentállását megtörni.

A munkásosztály jelenlegi helyzete tehát körülbelül úgy jellemezhető, hogy a legfelsőbb rétegét képező, tanult munkásokra most is többnyire épp oly szükség van, mint az előtt. Ezeknél tehát a korábbi években kivívott magasabb életszínvonal állandósulása észlelhető. Legalsó rétegének egy része, melyre az ipari pangás következtében szükség többé nincsen, a mezőgazdaságba húzódott vissza. Ellenben széles középső rétegeinek keresetére az iparba betódult serdületlen, női és tanulatlan munkások tartalékhadának versenye most immár mind nyomasztóbban kezd hatni, annál is inkább, mert az előző évek drágasága még mindig tart. Ezek körében kisért napról-napra mindinkább a munkanélküliség réme, pedig ide tartoznak azok a számosak, akiknek, ha az előző években önmagukban véve elég jelentős eredményeket értek el, hosszú időre és főként a conjuncturák állandóan kedvező alakulására lett volna szükségük, hogy áldozataikért kárpótlást nyerhesenek és veszteségeiket helyreépíthessék.

Bár nem akarok a politizálás síkos talajára lépni, mégis azt tartom, hogy a bérharczoknak, a munkaidő rövidítésére stb. irányuló küzdelmeknek leírásával, a munkásmozgalmak ismertetése koránt sincsen kimerítve, hanem, hogy teljes képet rajzoljak, okvetetlenül szükséges, hogy a munkások sociale és politikai reformokra irányuló kívánságaira is legalább ^o világosságot vessek.

Nálunk, legalább az utolsó században, a társadalmi osztályok egymásközi küzdelme határozottan kíméletesebben folyt, jnint bárhol másutt. A közös külső veszély keltette a tömörülés szükségének ezt az érzetét, a nemzeti létkérdés mindenekelőtt kimagasló jelentősége gyakorolta az osztályok küzdelmére e mérséklő hatást.*) A socialista munkásvezetők azonban a rideg osztályküzdelem álláspontjára helyezkedvén, szakítottak ezzel a hagyománnyal, és így szükségképpen el kellett jutniok odáig, hogy a közelmúlt nemzeti küzdelmének legváltóságosabb idejében az idegen elnyomó hatalom szekerét tolták, és így a haza szeretetének közösségéből nyíltan kiléptek. A socialista alapon szervezett munkásság tehát mint politikai párt, az államalkotó nemzet részéről minden méltányos és kíméletes elbánásra való igényét elvesztette.

Uralkodó osztályainkról nem lehet ugyan kétségbe vonni, hogy az alsóbb osztályoknak őket közvetlenül érintő gazdasági előnyöket messzemenő készséggel hajlandók nyújtani. Ennek tanúságát is adták, midőn a feldúlt társadalmi rend helyreállítása czéljából az 1903-ban elejtett fonal felvételét és új hatalmas, az egész nemzet képzeletét megragadó társadalompolitikai reformokat éppen felülről, magok kezdeményeztek. Csupán az ipari alkalmazottak érdekében létesített alkotásokat kívánom felsorolni, minők: a balesetbiztosítás kötelezővé tétele és összes költségeinek a munkaadókra való áthárítása, úgyszintén a munkaadók betegsegélyezési járulékának $\frac{1}{3}$ -ról felére való felemelése – amik a munkabér törvényes emelésével egyenértékű kedvezések, – a munkásházak építésének az 1907. évi III. t.-czikkben történt kedvezményezése, sőt a kormány saját építkezései, a magyar honos munkások alkalmazásának ugyancsak az említett törvényben előirt kényszere; továbbá a vasárnapi munkaszünetről készült törvény és az ipartörvény tervezetének nagyjelentőségű munkásvédelmi intézkedései stb.

De másfelől nem tagadható, hogy a politikai küzdelmekben magukat compromittált vezetők befolyása alatt álló szak-szervezeti mozgalmat és általában a munkások politikai érvényesülését ellenszenvvel nézik. Ámde ezt az áramlatot nem

*) *Pulszky P.*: A munkáskérdés. Budapest. 1890.

elég előrelátó politikai maguktartásával, sőt oktalan kihívásokkal és erejüket messze túlhaladó önhittséggel a szakszervezetek maguk idézték fel. Még az 1907. évi október 10-iki, az általános választói jog mellett való tüntetés előkészítése alkalmával is azzal fenyegetőztek, hogy az ország érverését – egyelőre csak egy napra – el fogják állítani, hogy ezzel a politikai jogokra vágyó nép félelmes erejét demonstrálják. Holott az egész tüntetés általában csakis a socialdemokrata alapon szervezett és kénytelenségből szünetelő 176.285, illetve a bánya- és forgalmi ipari munkásokkal együtt 184.921 munkásra (az összeseknek mintegy 20% ára) szorított és 18.082 ipari üzem szünetelése (a segéddel dolgozó üzemek mintegy 11%-a) a bevallott célzt csak felette távolról közelítette meg. Egészen tehát nem volt egyéb haszontalan erőfecsérlésnél, mely inkább gyengeséget, mint félelmes erőt árult el.*) A munkásokra minden esetre csak sajnos – de egyúttal épp oly tanulságos is – hogy az ország közvéleménye éppen akkor nem érez velük, sőt mondhatnám, az uralkodó áramlat éppen akkor fordult ellenök, midőn egyfelől életviszonyaik rosszabbodása, hanyatlása fenyegeti őket, másfelől pedig mikor a gyülekezési és egyesületi jog, az állami és községi választói jog, a sztrájk-jog, a munkaközvetítés ügye és több más, fontos a munkásokat legközvetlenebbül érdeklő kérdés szabályozása kerül a közeljövőben megoldásra.

Amidőn az asperni ütközetben a francia lovasság az osztrákokat megpillantotta messziről, mindjárt vágatva vetette magát reája. Károly főherceg látva ezt az elhamarkodott attakot, nyugodtan monda: Istennek hála, már vágatnak! - És a teljesen kifulladt lovakkal, felbomlott sorokkal érkező ellenséget könnyű szerrel visszavetette.

Azt tartom, hogy a mi munkásvezetőink sem gazdálkodtak eléggé az erőikkel.

*) Az 1907. október 10-iki munkássztrájk adatai. Kiadta a kereskedelemügyi m. kir. minister. 1908. Budapest.

VI. Tanulmányok.

Végül a tanulmányokat kívánom röviden összegezni. A-lun-
kászviszonyainknak nagy fogyatékoságai vannak, melyek, míg
a mostani pangás tart, csak lappanganak, de amint a gazda-
sági conjuncturák megélnéülnek, – ha addig orvosoltatni
nem fognak – ismét kitöréssel fenyegetnek.

A legfőbb feladatok egyike a szakmunkások nevelését, a
munkásképzést intensivebbé tenni. Ne annyira új vállalatok
keletkezésének örvendjünk, mert azok munkáskezelés hiánya
miatt úgy sem virágozhatnak. Inkább a meglévő vállalatokat
kell befektetésekre, gépészeti berendezésük és gyártási eljárás-
uk tökéletesítésére és ebben munkások kiképzésére ösztö-
nözni. Annál is inkább, mert hiszen a kézimunkának géppel
való pótlása, a gyártási eljárás tökéletesítése maga is a ter-
melékenység növekedését jelenti.

Szaporítani kell az ipariskolákat, főként azonban a szak-
iskolákat. Nevezetesen rendre fel kell állítani bőripari, szabá-
szati, malomipari, szesz-, erjesztőipari és sokszorosítóipari
szakiskolákat. Továbbfejleszteni kell a vándor és időszakos
tanfolyamok intézményét. Szaporítani, kell a külföldi tanul-
mányi ösztöndíjakat és kísérletet kell tenni nagyszámú
munkáscsoportoknak a szaktudósítók felügyelete alatt külföldi
gyárakban való kiképzésével.

Hathatósabban kellene támogatni mindenféle munkás-
képző és munkásjóléti intézményt, mindenkifölött pedig a
munkáslakóházak építését.

Az ipari munkásoknak ingyen átengedett lakások állami
adómentességét már az 1870. évi LI. t.-cikk megadta. E
kedvezményt az 1907. évi III. t.-cikk 3. §-a akként egészít-
ette ki, hogy az állami, továbbá községi és törvényhatósági
adómentesség azon munkáslakásokat is illesse, melyek a
Munkásoknak oly feltétellel adattak át, hogy ennek fejében
Munkabérük bizonyos összege lakásuk bérére, vagy az épület
tulajdonának megszerzésére fordíttatik. A harmadik személyek,
tehát vállalkozók, építő részvénytársaságok, szövetkezetek,
községek és erkölcsi testületek építette munkáslakások, melyek

a munkásoknak, bérfizetés, vagy a vételár-részletekben leendő törlesztése mellett engedtetnek át, ideiglenes, azaz húsz évi adómentességet kaphatnak.

Ezek az iparfejlesztési törvénybe alkalmilag felvett szakaszok azonban a munkáslakások kérdésének megoldására távolról sem elegendők. Hiszen még ezek szövegéből is hiányzik az inasotthonok, továbbá a tanműhelyek, fürdők, melegedő és étkező helyiségek, illetve ezek céljaira szolgáló épületek adómentessége. Nézetem szerint ugyancsak intézkedéseket kellett volna felvenni a lakásbérek nagyságára és a felmondási határidőre vonatkozólag. Mert igaz ugyan, hogy a törvény végrehajtási utasításának 31. §-a értelmében az adómentesség kérelmezésekor a bérszerződési minta, illetve a törlesztési terv bemutatandó, a felmondási határidő tekintetében pedig sok helyen a lakásbérleti szabályzat is intézkedik, mégis helyesebb lett volna, ha a munkásoknak a törvény nyújt biztosítékot az ellen, hogy az államsegélylyel épített házból máról holnapra, és igazságtalanul ki ne dobathassanak. Ugyancsak helyes lett volna, ha a kereskedelemügyi minster felhatalmaztatott, illetve utasított volt, hogy a községek lakosságának száma és más ismérvek szerint, a lakásbér maximumát megszabhassa, illetve lakbérosztályokat állapítson meg.

A törvény 12. §-a értelmében a községek és törvényhatóságok a munkásházak építését, vagy kibővítését pénzbeli és egyéb támogatással szintén előmozdíthatják. Ez bizony jámbor óhajtnál egyebet nem jelent és úgy áll előttünk mint egy befejezetlen gondolat.

De egyáltalában, ha csakugyan el akarjuk érni azt az iparfejlesztési szempontból kimondhatatlanul fontos célt, hogy a jelentősebb iparral bíró városok állandó munkástörzsszel rendelkezzenek, akkor az állami támogatás is az adómentesség engedélyezésénél nem állhat meg. Az országos ipartanács állandó bizottsága két ízben foglalkozott ezzel a kérdéssel. Először 1907. évi május hó 11-én tartott ülésében oly határozatot hozott, illetve a kereskedelemügyi minsternek azt javaslatot tette, hogy a munkáslakások építési költségeit ne számítsa bele azon befektetésekbe, melyek után az iparfejlesztési hitelből adandó államsegély összege megállapíttatik. Azon oknál fogva, mert a munkáslakásokról való gondoskodás minden egye ipari vállalat legsajátosabb magánérdeke.

A nyomorúságos munkásviszonyok azonban több város közönségében annak belátását érlelték meg, hogy maguknak a városoknak kellene olcsó munkáslakásokról gondoskodniok. Egyik város azután e terve kiviteléhez állami hozzájárulást kért. Az ügy sokáig elhúzódott, míg végül az ipartanács állandó bizottságának ipari szakosztálya 1908. évi július hó 19-én tárgyalta és akként határozott, hogy a községek és városok munkáslakás-építési tervei általában államsegélyben részesítendőek. E hozzájárulás a saját befektetésnek legföljebb 73-ára rúghat. A házak elidegeníthetetlenül a város tulajdonában maradjanak, a bérek megállapítására azonban a kormánynak legyen döntő befolyása. Végül pedig a támogatás ellenében köteleztessék az építő község vagy város, hogy munkásjóléti intézményekről, nevezetesen a családtagok otthoni foglalkoztatásáról és gyermekotthonokról gondoskodjék.

Ez az ipartanácsi határozat tehát egészen ugyanazt fejezi ki, mint a mezőgazdasági munkáslakásokról szóló 1907. évi XLVI. t.-cikk. De e törvény egy lépéssel mégis tovább megy, amennyiben a földművelésügyi ministert felhatalmazta, hogy ne csak törvényhatóságokat és községeket, de ha ezek e felhívásnak meg nem felelnek, más jogi személyeket és erkölcsi testületeket is, az általuk felvett kölcsön, vagy vételár után évente 300.000 korona erejéig, a tőke és kamattörlesztés egy részének elvállalása czimén segélyezhesse. Továbbá a földméréseket, terveket és szerződéseket a maga közegeivel elkészíttethesse és díjtalanul rendelkezésükre bocsáthassa.

Hasonló törvény volna az ipari munkáslakások építésének előmozdítása céljából alkotandó. Sőt azt tartom, hogy az állami támogatást magánvállalatoknak is meg kellene adni, ha azok a lakásokat munkásaiknak nem nyereszkesedési céllal adják át.

Mert az állandó munkástörzs megtelepítése egyáltalában nem magán, hanem a legnagyobb mértékben közérdek. Csakis ily megbízható, szilárd alapon épülhet fel egészséges ipar. Azért újból azon nézetemnek adok kifejezést, hogy az iparfejlesztési politika belátható időnkig, minden eszközzel nem annyira új vállalatok keletkezését, hanem inkább a már meglévők megizmosodását kell hogy előmozdítsa.

A községekre általában az ipar fejlődésével párhuzamosan mind fokozottabb socialis feladatok hárulnak. Nevezetesen olcsó lakásokról, közlekedésről, városi közlekedésről – és last not least – a munkások szórakozásáról, üdüléséről és szellemi művelődéséről kell gondoskodniok.

A magyar munkások alkalmazását erőltetni kell. Az iparfejlesztésről szóló 1907. évi III. t.-cikk 7. és 9. §-ok értelmében az állami támogatásban részesülő iparvállalatok munkáslétszámának 75%-a magyar honos kell hogy legyen. Indokolt esetekben a kereskedelemügyi minister ez alól felmentést adhat. Az ellenőrzést végző iparfelügyelőknek erre különös súlyt kell helyezniök. Az állami üzemekben is szigorúbban kellene erre a szempontra figyelni. Mégis csak érthetetlen nemtörődömség kell ahhoz, hogy az állami gyárakban 1900-ban nem kevesebb, mint 1.408 idegen honos munkás volt alkalmazva, még pedig túlnyomó részük a dohánygyárakban, ami nyilván mutatja, hogy ezekre ipari szempontból szükség egyáltalában nincsen. Különösen a lengyel beszivárgással szemben a határrendőrségnek is sokkal erélyesebben kellene eljárnia. Hogy pedig a magyarság nyelvterületein nemzetiiségi telepek ne keletkezzenek, arról a helyi érdekek ápolására hivatott önkormányzati hatóságoknak kell első sorban gondoskodniok, másfelől pedig a helyi társadalomnak kell a munkaadókra bizonyos nyomást gyakorolnia, amire annál fogva jogosult, mert a mi iparosaink mindennemű állami támogatásban részesülvén, az államfentartó magyar faj érvényesülésével, a nemzeti politika céljaival szembe nem helyezkedhetnek.

Szabályozni kell a munkaközvetítést. Az új ipartörvénytervezet a magánosokat és egyesületeket a munkaközvetítéstől egészen eltiltja. E helyett a törvényhatósági és a rendezett tanácsú városokat, továbbá a 10.000-nél több lakossal bíró községeket ingyenes munkaközvetítők felállítására kívánja kötelezni, melyek fentartási költségeinek felét az állam, a másik felét a község viselné. Azok a szakmák, melyekben erős munkaadószervezetek vannak és ezeknek sikerült a közvetítést a munkásszervezetek kezéből kiragadni, e reformról tudni sem akarnak. Attól félnek ugyanis, hogy a paritásos választmányban mindig a munkások lesznek többségben. De a munkászervezetők is feltétlenül a mai állapotot kívánják fentartani, mert

nézetők szerint ez a szakszervezetek továbbfejlesztésének kedvez.*

Azt tartom, hogy mind a két fél conjuncturális politikát folytat. Mert tényleg a gazdasági viszonyok változhatnak úgy is, hogy a munkaadó, de úgy is, hogy a munkásszakszervezetek fognak a helyzeten teljhatalommal uralkodni. Azonban a termelés zavartalan menetének és a társadalmi béke biztosításának czéljából a munkaközvetítést okvetlenül ki kell ragadni abból az állapotból, melyben az az ellenfelek mérkőzésének tárgya.

Végül a munkások gyülekezési és egyesülési jogát kell szabályozni. Ha a munkaviszony szabad egyezkedésen alapuló szerződés, akkor ugyancsak a szerződés szabadságából következik, hogy a munkások kedvezőbb munkafeltételek kivívása végett egymás között is szabadon szerződhetnek. Ez a jog a munkaadóktól úgy sem tagadható meg, már azon oknál fogva sem, minthogy ezek egyesületei könnyen titokban tarthatók és alig ellenőrizhetők.

Az 1907. évi III. t.-cikk, mely egyúttal a közszállítási ügyet is szabályozta, mindennemű állami és hatósági szállításra, illetve munkálatokra nézve vezérelvül a versenytárgyalási rendszert állapította meg. Ez a vállalkozótól a legolcsóbb ajánlatot kívánja és – miután az anyag és a munka kifogástalan minősége ellenőriztetik – őket nyilván a munkabérek leszorítására ösztönzi. Az ily törekvéseket a közszállítási szabályzat ugyan lehetőleg korlátozza, de végeredményben ezeknek csakis erős munkásszakszervezetek vethetnek gátat. Azért tehát, ha e törvény a hazai iparosoknak és vállalkozóknak annyi kedvezményt és közvetlen támogatást nyújt, továbbá a hivatalok, hatóságok és közintézmények fogyasztását és megrendeléseit kizárólag nekik biztosítja, akkor méltán kelthetne a munkásokban a legnagyobb elégtelenséget és keserúséget, ha ezzel szemben az önvédelemtől is és annak eszközétől, a szabad szervezkedéstől eltiltatnának. Az a munkaadóknak való teljes kiszolgáltatásukat jelentené.

De másfelől az ipar törvény revisiója felveti a munkaidő, gyermek-, női- és otthon-munka szabályozásának kérdését,

*) Bossányi Endre: Az új ipartörvény bírálata. A Magy. Gyáriparosok orsz. Szöv. Hivatalos Közlönye. 1908. 43. sz. füzet.

melyek az iparfelügyelet kiterjesztését vonják maguk után. Iparfelügyeleti intézményünk azonban e fokozott követelményeknek csak a munkásszakszervezetekre támaszkodva fog megfelelhetni. Másfelől pedig a collectiv szerződések, az ipari bíraskodás, a munkaközvetítés stb. ügyének rendezése csakis a munkásegységek bevonása alapján képzelhető.

Mindezek a körülmények a munkások szervezkedési szabadságának nyílt, kifejezett elismerését követelik. Nincs is ennek jelentősebb akadálya, csak az u. n. sztrájkjog elismerése. De ha egyébként a munkásegységek azon célját elismerjük, hogy a munkások helyzetének javítására törekedhetnek, akkor meg kell adnunk nekik azt az eszközt is, melyre e cél elérése szempontjából végső esetben szükségük van. Láttuk különben is, hogy minden tilalom ellenére miként alakultak ki nálunk a szabadszervezetek, melyek éppen a titok leple alatt minden ellenőrzést elkerülnek és még az erkölcsi felelősséget sem viselik. A szakszervezeteknek – bizonyos korlátozással – tehát igen is legyen szabad sztrájkot szervezni, azt irányítani, az abban résztvevőket segíyezni; de tartozzanak érte a nagy nyilvánosság előtt a felelősséget viselni. A szakszervezetek nem lehetnek elvileg ellenségei az iparnak. Az egyes munkás nem érti át a conjuncturáknak a bérekkel való kapcsolatát és a vélt sérelem miatt hirtelen haragra gyuladt, esetről-esetre összeverődött tömeg előbb kész meggondolatlan harcra, mint a felelős vezetők által irányított, állandó szervezetekben tömörült munkásság. Meglehet, hogy a mi szakszervezeteink még nem állnak hivatásuk magaslatán. Legfőbb tevékenységük abban merül ki, hogy folyton zavart csinálnak, sztrájkot rendeznek, sokszor maguknak a munkásoknak jól felfogott érdeke ellenére. Ez azonban csak a gyermekévek betegsége, melyen – mint minden intézménynek – túl kell esniök.

Ennyi az amit a hazai munkásviszonyok eddigi fejlődéséből tanulságként megállapíthatni véltem. A nagy socialis problémának más nyilvánulásai nálunk még nem bontakoztak ki. Céljátévesztett dolognak tartanám tehát a viszonyok fejlődésének elébevágni és a nagy iparos államokban megtalálható valamennyi socialis intézményt hozzánk egyszerre átültetni. Ezt csak az az elfogult irányzat követelheti, mely mindenek felett

álló céljának az elméleti rendszerességet tekinti és a logikus okoskodás fonalán a végletekig levont tetszetős eredményt mint kétségbevonhatatlan igazságot kívánja kérlelhetetlen ridegséggel megvalósítani.

Az elmélet tételeit a gyakorlatból vonja le, még pedig olyképpen, hogy megállapítja azt, ami általános, törvényszerű és elmellőzi mind azt, ami erre módosító, zavaró hatással van. Ha tehát az elmélet tanításait a gyakorlati életbe újból vissza akarjuk ültetni, akkor számolnunk kell ezekkel a módosító, tényleges körülményekkel, vagyis figyelembe kell vennünk minden országban a különböző korszakokhoz tartozó részben tudatosan teremtett, részben ösztön- és hagyomány-szerű alkotásokat és számolnunk kell a népléleknek a jóról és helyesről alkotott sajátos felfogásával.

Mi különleges, a nyugateuropaitól sokban eltérő gazdaságtörténeti fejlődésen mentünk keresztül. Mai napság is ipari fejlődésünkben mesterségesen visszatartott nemzet vagyunk[^] melynek a külföldet rohamlépésekben kell utolérnünk, hogy létünk jogcímét megtarthassuk és a culturállamok között helyet foglalhassunk.

Ipari munkásosztályunk túlnyomólag a földművelő nép legszűkebb rétegeiből szaporodik. Csak igen kis része bír még ipari munkások hagyományaival és igényeivel; a nagy többség életszokásai a gazdasági zsellérek és napszámosok színvonalán állanak. Ezekre tehát sok tekintetben – mint pl. a munkaidő, a collectiv megállapodások, békéltetési és választott bírói eljárás, munkásválasztmányok stb. – a külföldi mértéket, aminek igazolása csak elméleti tanok végleteiben rejlik,, alkalmazni nem lehet.

Mert minden rendszabály, mely önmagában vagy másutt a legüdvösebb, nálunk csak addig a mértékig alkalmazható, amíg nemzeti politikánk céljaival és a capitalistikus termelés minél erősebb kifejlődésével összeegyeztethető.